



## Kanonička vizita b. M. Vrhovca iz godine 1792.—1794.

Piše Dr. I. A. Ruspini.

### I. Tečaj vizite.<sup>1</sup>

Godine 1792. dne 15. siječnja objavio je biskup Maksimilijan Vrhovac vizitaciju cijele zagrebačke biskupije, koja je imala započeti dne 15. veljače i to ponajprije sa stolnom crkvom i njenim klerom. Objava bi proglašena tim, što bi pribijena na vratima stolne crkve i župne crkve sv. Marka i podjedno uručena kaptolu. Za pratioce i pomoćnike (*coadjuncti visitae*) odabrao si je Vrhovac arcidj. kamarč. Ivana Davida Pizetti-ja, arcidj. čazm. Stjepana Kolosváry-ja, kan. magistra Antuna Tunkovića, kanonika čazm. (svoga kanonika a latere) Franju Rafaja i Dr. Josipa Šalca prof. kan. prava na kr. akademiji.<sup>2</sup> Bilježnikom vizite postavljen je Karlo Vukasović, bilježnik bisk. duh. stola, a glasnicima Matija Markulinić i Josip Vrhovec.

Ceremonijal vizite, izradjen po kan. čazm. i podjedno prebendaru stolne crkve te biskupskom ceremonijaru, Pavlu Šelendiću, potvrdio je bis. Vrhovac dne 10. veljače i umah ga dostavio kaptolu. Ovaj je slijedećega dana podnio prestavku, u kojoj prigovara: a) što se u ceremonijalu propisuje, da kler stolne crkve ima (prigodom vizite) biskupu u susret doći do stepenica u dvoru; b) što se sukcentoru, a ne kantoru povjerala, da biskupu obznani dolazak klera; c) što je svršetak vi-

<sup>1</sup> Vd. *Deductio actorum visitae canonicae per exc. D. M. Verhovacz eppum zagrab. die 15. Jan. 1792. suo clero cathedrali indictae, et 11. Oct. 1794. terminatae* (Nadb. Arkiv XV. A. v. IV.). Ovoj dedukciji priklopljeni su izvorni spisi, na koje se u njoj upućuje. Sačinio ju je čazm. kanonik Franjo Rafaj, pratilac Vrhovčev u viziti.

<sup>2</sup> Stariji članovi stolnoga kaptola otklonili su ovu službu radi starosti, bolesti ili inih poslova.

zite pojedinog dana urečen oko 1 sata; d) što se uopće za podlogu uzima rimski obred, a ne stari zagrebački. U svom odgovoru od istoga dana odvrća biskup: ad a) da to određuju rimski ceremonijalni propisi; ad b) da se kantu ne brani pozvati biskupa, ako hoće, već da mu se samo ta dužnost ne nameće; ad c) da će se vizitacija pojedinog dana zaključiti ranije, kako ne bi kanonici smetani bili u svom kućnom redu; d) da su mjerodavni rimski ceremonijalni propisi, budući da u stolnoj crkvi vlada rimski obred. Dne 14. veljače iznio je kaptol još jedan prigovor proti ceremonijalu, naime prigovor proti onoj njegovoj ustanovi, koja propisuje, da se kanonici prigodom vizite kod čitanja njihovih imena imadu oglasiti sa „Adsum“. Istoga dana otpisuje im biskup, da ih te dužnosti riješava.

Dne 15. veljače otpraćen je biskup processionaliter točno prema propisima ceremonijala pod vodstvom lektora Josipa Taispergera u stolnu crkvu,<sup>3</sup> gdje je vizita započeta sa presv. olt. Otajstvom. Toga i slijedećih dana (16.—24.) obavljena je i dovršena vizita stolne crkve.

Dne 26. veljače počela je vizita kaptola u kuriji vel. prepošta i nastavljena dne 27. veljače. Ovom prigodom zamolio je kaptol, neka bi mu se pitanja glede stolne crkve pismeno stavila, kako bi na njih potanko pismeno odgovoriti mogao.

Dne 29. veljače predaju arcidj. turop. Josip Galjuf i kan. mag. Antun Tunković prestavku kaptola, kojom se tužio, da je lišen (spoliatus, spolium) svojih prava u pogledu starog zagrebačkog obreda, nadalje u pogledu prebendara, klerika, sjemeništa, oporuka, statuta i utjecaja na imenovanje kanonika, te moli povratu u prijašnje stanje, a dotle neka se vizitacija odgodi. U odgovorima od 2. ožujka i 5. travnja poriče biskup „spolium“ i naglašuje, da vizitacija nije sud, pa zato da u njoj nije umjesna „exceptio spolii“. Podjedno traži, neka svaki kanonik, koji je sporazuman sa onom prestavkom „de spolio“, istu poimence potpiše, kako bi se znalo, dali sav kaptol ili samo neki kanonici pokojnom vladaru (Josipu II.) i biskupu (Vrhovcu) spočitavaju, da su ih orobili (spolium). Ovaj zahtjev stavljao je biskup i kasnije više puta, ali bez uspjeha. Kaptol je uvijek odvrćao, da je upitna prestavka propisno zaključena i otpravljena, te da nije potreban potpis pojedinaca; izraz

<sup>3</sup> Vel. prepošt Franjo Popović bio je bolešću ispričan.

„spolium“ da je rabljen u smislu kanonskih ustanova, a kaptolu da nije bila namjera vrijedjati bud pokojnog vladara bud biskupa. Dne 10. travnja predani su pismeni odgovori kaptola na pitanja o stolnoj crkvi.<sup>4</sup> Dne 30. travnja traži biskup potpunije odgovore<sup>5</sup> i podjedno odgadja nastavak vizite radi skorajšnjeg sabora.

Dne 28. lipnja odredjuje nastavak vizite za dan 20. srpnja. Već prije (16. srpnja) stigao je podnesak kaptola, u kojem izjavljuje, da ne zna, na koja bi pitanja imao potpunije odgovoriti; kaptol drži, da je na sva dostatno odgovorio. Pri nastavku vizite dne (20. srpnja) kori biskup usmeno metodu, kojom se kaptol u davanju odgovora služi; podjedno ga pozivlje, neka se izjavi, da li želi pismena pitanja u pogledu samog kaptola. Istom prigodom saopćuje im po smislu rješenje vladarevo od 2. srpnja 1792.<sup>6</sup> Slijedećega dana moli kaptol, da mu se pitanja

<sup>4</sup> Prvobitna (pismena) pitanja Vrhovčeva o stolnoj crkvi sadrže 145, a ona o kaptolu 258 točaka.

<sup>5</sup> Kaptol je na mnoga pitanja površno odgovarao; neka je naprosto otklonio uz motivaciju, da ne spadaju u vizitu, te da će se o njima izjaviti samo u sudu, kada mu budu saopćeni navodi i dokazi protustranke; uopće se kaptol držao tako, kao da mu je vizitator protivnik u parnici. Navodimo neke primjere ilustracije radi. Na pitanja Vrhovčeva pod br. 43.—45. glede metode, kojom kustos upravlja imovinu stolne crkve, odgovara kaptol: „Ad 43., 44., 45. pertinet ad quaestiones Juris, usum habemus imperturbatum, Controvertenti autem Jura hac via discutere deprecamur“. Na pitanja Vrhovčeva pod br. 88.—120. o obredu u stolnoj crkvi, odgovara kaptol: „Ad 88.—120. omnia haec ad quaestionem Juris immediate, vel mediate pertinent, in qua si disserendum hac via foret, in locum canonicae visitationis disputatio canonica evaderet; quantum tamen hoc sacrum opus respicit, in gravaminibus sub dato 28. Februarii 1792. (naime u prestavci „de spolio“) sensa et preces nostras ad Ill. D. Visitatorem exhibuimus“.

<sup>6</sup> Upitno rješenje, u koliko se tiče vizite, glasi: „... acceptam autem Visitationem sua legali per canones praescripta forma continuare, auditoque sufficienter capitulo, latisque salutaribus ordinationibus eandem terminare noverit; capitulum vicissim ad puncta visitationis per D. Eppum proposita, illibate observata erga Praelatam suam reverentia, directe ac prompte respondere, producendaque producere teneatur; adeoque altissimam hanc ordinationem regiam idem D. Episcopus ipsi etiam capitulo notam reddendam habebit. In casum vero experiendae nefors ex parte capituli cuiuspiam rentientiae repetitus D. Eppus suum ad Metropolitanam aut si res postulaverit, ad ipsum etiam thronum regium recursum summere queat; pari recursum ipsi etiam capitulo, si idem se in aliquibus gravatum laesumque senserit, in salvo relicto“.

(o kaptolu) pismeno stave, te da mu se vladarevo rješenje u prijepisu saopći. Dne 23. srpnja obećaje im pismena pitanja i šalje u prijepisu traženo rješenje. Dne 1. kolovoza podastire kaptol popunjene odgovore na pitanja o stolnoj crkvi, na što biskup traži još potpunije. Kaptol ih djelomično podnaša dne 24. kolovoza i javlja, da će kantor po nalogu njegovom (kaptolskom) uskoro predložiti traženi potpuni izvještaj o obredu (storum), svecima i svečanostima u stolnoj crkvi. Dne 31. kolovoza stavlja biskup opet neka pitanja glede stolne crkve, a kaptol daje 10. rujna odgovore i požuruje konac vizite. Dne 17. rujna podnosi kantor Josip Libarić izvještaj o obredu i sl.

Dne 26. rujna dolazi kaptolska deputacija biskupu tužeći se na anonimni tiskovni napadaj (pod naslovom „Reformatio cleri zagrabiensis“) i moli njegovu zaštitu. Vrhovac obećaje, da će se u tu svrhu obratiti na vladara, nu želi, da se prije dovrši vizita i pozivlje kaptol, neka mu naznači svoje zastupnike, s kojima će raspravljati. Istoga dana označuje kaptol za zastupnike svoje lektore Josipa Taispergera i čazm. prepošta Ivana Josipovića. Dne 28. rujna sastaju se ovi sa biskupom i daju odgovore glede stolne crkve, a podjedno mole pismena pitanja glede samog kaptola.

Dne 6. listopada daje Vrhovac (jedan dio) pitanja glede samog kaptola, a tako i pitanja (sva) glede prebendarskog zbora. Dne 23. listopada obavješćuje kaptol i preb. zbor, da polazi u Budim na sjednicu crkvenopolitičkog odbora, te ih pozivlje, neka što prije odgovore izrade i u dvor dostave, odakle će se njemu otpraviti. Istoga dana stavlja pitanja na svakog pojedinog kanonika i prebendara o osobnim njegovim prilikama. Dne 3. studenoga predani su odgovori kaptola, a dne 10. studenoga odgovori prebendarskog zbora u pogledu kaptola odnosno zbora. Javljajući to kaptol biskupu, moli ga, neka bi se glede spornih točaka pokušala nagodba.

Dne 16. srpnja 1793. prima Vrhovac vladarevo rješenje dd. 11. srpnja, u kojem se saopćuje, da će se 4 ispražnjena kanonička mjesta popuniti tek nakon dokončane vizite, te biskup pozivlje, neka u roku od 8 dana javi, dali je vizita svršena. U odgovoru izvješćuje Vrhovac, da je u bitnosti gotov, samo što dekreti još nisu izradjeni i proglašeni.

Dne 8. srpnja 1794. požuruje kanonike i prebendare glede odgovora na osobna pitanja i podjedno traži neke točnije od-

govore na ina pitanja. Isti dan izručuje kaptol podnesak, u kojem biskupu u ime znatnog dijela kanonika (13) nepovjerenje izriče,<sup>7</sup> te javlja, da su dvojica kanonika (kantor Ivan Vukasović i kan. mag. Mirko Rafaj) odaslana vladaru u svrhu pritužbe. U savezu s tim piše Vrhovac kancelaru, neka bi poradio, da se odaslanici natrag u Zagreb otprave; nakon proglašenja dekreta bit će kaptolu slobodno poslužiti se zakonitim pravnim srestvima.

Dne 13. srpnja požuruje odgovore prebendara na t. zv. osobna pitanja (nadopunidbena) o samom kaptolu. Dne 1. rujna obavljena je osobna vizita svakoga kanonika i prebendara napose; pismeni odgovori o osobnim prilikama pohranjeni su u tajnom arhivu. Dne 15. rujna preduzeta je vizita kaptolske sjednice. Dne 16. rujna stiglo rješenje vladarevo dd. 9. rujna ove sadržine: a) glede altarija, predija, kurija i dloba kanoničkih prihoda ima za normu služiti stari običaj odnosno statuti, te se mladjima glede tih pitanja nalaže šutnja; b) glede ribolova, banatskog mlina i uništene krčme na Kobiljaku odlučit će sudovi, kod kojih su te parnice u toku; c) pri obrani

<sup>7</sup> Podnesak glasi: „Longum est quod patimur, infame quod sustinemus, desperatum quod expectamus. Annis quippe pluribus infamia, calumniis publice lacesiti (potissimum ob antiquitatem, et antiquos in viridi tamen observantia semper usque ad regimen Exc. Vestrae existentes huius capituli usus) sine ope remedii domestici gemimus. Satis superque ferrea etiam patientia didicit, et tristis experientia docuit, quod sub oculis Excellentiae Vestrae non imminuantur sed vires accipiant vulnera, mala nostra, et scandala, adeo, ut toto corpore per vices sauciato, continuum quasi unum latissime hians effectum sit vulnus. Atque ideo parcat obsecramus Exc. Vestra, quod tanta calumniarum atrocitas, ipsaque patientiae diuturnitas omnem a nobis erga personam Eiusdem Exc. Vestrae (salva caeteroquin omni Praelatis reverentia et autoritate debita) ita abstulerit confidentiam, ut neque coram Eadem causam vetusti capituli amplius assumere, agere, vel prosequi possimus, sed plures nostrum ad satisfaciendum animabus nostris, et conservandum, quale a majoribus nostris accepimus capitulum, constituerimus per duos e gremio nostri cum propriis privatorum expensis recursum ad Augustissimum Thronum Regium indilate facere; quod ipsum dum Eidem Exc. Vestrae nomine plurium in vim humillimi responsi insinuamus, juci cum venerationis cultu perseveramus“. — Neposredni povod ovomu činu bio je zahtjev Vrhovčev, da mu kaptol izruči ili uvid dade u stare statute („liber acclavatus“ nazvan po lancima, kojima je u sakristiji pričvršćen bio). Biskup je naime po nalogu vladara imao pokušati nagodbu između mladjih i starijih kanonika u njihovom sporu glede diobe prihoda. U tu svrhu htio se uputiti u sadržaj odnosnih starih statuta.

svojih vremenih prava neka se biskup kloni nasilnih mjera; d) u hvalevrijedne stare i stoljetnom porabom utvrđene običaje i statute neka ne dira, a napose neka arcidjakonima povrati njihovu prijašnju vlast; e) prigodom vizite neka ništa od kaptola ne traži, što bi ovaj sililo na iznašanje dokaza i isprava o temeljnim njegovim pravima; f) požuruje se dokončanje ove toli otegnute vizite; g) prizove li kaptol proti proglašenim dekretima na metropolitu, valja taj priziv dopustiti, a slobodno je takodjer kaptolu prema prilikama obratiti se utokom na vladara.<sup>8</sup> Jednako rješenje dobio je i kaptol.

Dne 18. rujna dostavlja Vrhovac dekrete vizite kaptolu sa pozivom, da se o njima izjavi. Kaptol ih vraća umah sa dodatkom, da se je o njima već toliko puta jasno i odlučno izjavio. Dne 22. rujna proglašeni su dekreti vizite „de Ecclesia“, a dne 23. i 24. rujna dekreti o kaptolu (Statuta capituli).<sup>9</sup> Nakon proglašenja zadnjeg poglavlja pročitao je i predao lektor Josip Taisperger u ime kaptola kratki priziv.<sup>10</sup> Dne 25. rujna proglašeni su dekreti o prebendarskom zboru (Statuta prebendariorum), na što je dekan prebendara Pavao Matić u ime zbora pročitao i predao kratki priziv. Dne 30. rujna izručuje Vrhovac vel. prepoštu svoju odluku, da priziv prihvaća i apoštole daje, ali samo „ad effectum devolutivum“. Jednaku odluku dobio je prebendarski zbor dne 1. listopada. U savezu s tim podnosi kaptol dne 1. listopada molbu, u kojoj traži, da se priziv prihvati „ad effectum suspensivum“, ili kako se je domaće pravo izražavalo „intra

<sup>8</sup> Ovo rješenje posljedak je spomenute pritužbe kaptolske na vladara. Predmet pritužbe bili su: a) razdioba kan. prihoda, b) rimski obred, c) sjemenište, d) arcidjakoni, e) trajanje i način vizite, f) sporovi glede ribolova, banatskog mlina i krčme na Kobiljaku. Pritužbi dodali su prilog, koji sadrži 14 razloga nepovjerenja prema Vrhovcu (motiva diffidentiae).

<sup>9</sup> Sveukupni dekreti vizite iz god. 1794. nalaze se u Nadb. Arkivu pod oznakom XIII. B. v. III. 1. 2.

<sup>10</sup> Isti glasi: „Nomine et ex parte capituli zagrabiensis. In quantum ex auditu duntaxat publicarum horum sacrae visitationis decretorum observatum esset, quod in iis contineantur alia, quae sine consensu capituli de jure requisito constituta sunt, alia tales quaestiones juris involventia, quae nonnisi per debitam legalis viae disensionem terminari possunt; ipsum vero capitulum ex primaevo suo in aliud prorsus diversum ac difforme institutum transformetur; denique in hac visita, ex extradatis decretis quoad modum et formam observandam excessum sit, in tantum tam ductu C. Irrefragabili 13. de Off. Iud. Ord. item C. Licet de Off. Ord. ac aliorum, quam recentissimae etiam B. Resolutionis sub 9. Sept. 1794. Nr. 19235. emanatae

dominium<sup>11</sup> Dne 2. listopada prosvjeduje prebendarski zbor, što je priziv njegov prihvaćen samo „ad effectum devolutivum“; podjedno izjavljuje, da će parnicu voditi zajedno sa kaptolom, nu da si glede svagdanje službe i distribucija pridržaje posebne

instantanee cum reverentia interponitur provocatio, et appellata ad metropolitam, reservata caeteroquin facultate uberius cum motivis provocationis in superiori foro faciendae, ubi tam voluminosa decreta uberius discuti, ac revideri poterunt. Zagrabiae die 24. Sept. 1794. Josephus Taisperger m. p. qua humillime exhibens“. — Lektor J. Taisperger bio je duša otpora proti Vrhovcu. Do osobnog sukoba došlo je među njima dne 26. lipnja 1794. Toga dana obavljao je biskup svečane vespere u stolnoj crkvi. Došavši onamo nije našao nikoga, koji bi bio opremljen kao presbyter assistens. Upitnu službu imao je da vrši najstariji u crkvi prisutni dostojanstvenik, a to je onom prigodom bio lektor. B. Vrhovac posla ceremonijara Petra Cvjetka do njega sa pozivom, neka se opremi za tu službu; ceremonijar izjavio je podjedno po nalogu biskupovom, da ovaj ne će poći k oltaru, dok mu se ne dade presbyter assistens. Na to je lektor odgovorio: „Nec possum, nec decet“. Vespere su obavljene po biskupu, a kao presbyter assistens služio je kanonik M. Rafaj, koji se je dragovoljno ponudio. Dne 11. srpnja zatražio je Vrhovac od lektora zadovoljštinu u roku od 3 dana. U odgovoru od 12. srpnja brani lektor svoju izjavu („nec possum, nec decet“) tjelesnom slabošću, nedoličnošću te službe za kolumnata i ceremonijalom starim stolne crkve, koji ovu službu nije poznavao. Dne 14. srpnja podigao je biskupijski fiškuš tužbu proti Taispergeru radi povrede dužne poslušnosti i počitanja. Na ročištu od 13. kolovoza zamolio je lektor za oprostjenje i obećao zadovoljštinu, na što je uslijedila odrješujuća odluka. Taisperger je naumio odreći se časti lektora, a to je odreknuće imalo služiti kao javna zadovoljština. Svoj naum ubrzo je izveo. Kaptol znajući dobro, što u njem gubi, kušao je po posebnom odaslanstvu ishoditi, da se odreknuće (po vladaru) ne prihvati. Kada u tom nije uspio, nastojao je, da se Taisperger na čast lektora uspostavi. Ne mogavši ni toga postići, molio je vladara, neka bi iznimno dopustio, da ovaj put kaptol predloži novog lektora. Novim lektorom imenovan bi na prijedlog Vrhovčev Filip Wohlgemuth, a Taisperger dobio je mjesto najstarijeg kanonika meštra.

<sup>11</sup> Molba, zapravo obrazloženi priziv, glasi: „Erga instantaneam et sustentativam occasione publicationis decretorum per nos reverenter interpositam ad sedem metropolitanam una cum provocatione appellatam, placuit Exc. Vestrae eandem devolutivam tantum, non autem suspensivam, id est: ut patria lege exprimitur, extra, non vero intra dominiummittere. Quia tamen decreta plurima neutiquam correctionem, sed abrogationem et destructionem veteris et propriae nostrae septem saeculorum usu roboratae Regulae continerent; immo institutum nostrum a cana antiquitate ad moderna tempora feliciter conservatum, non sine injuria, et boni nominis periculo universorum antecessorum episcoporum aequae ac canonicorum per omnia septem retroacta saecula non plenum et non perfectum pronuntiant; pondere autem consilii aut consensus capitularis omnino destituerentur:

dokaze. Vrhovac odvrća (dne 1. odnosno 9. listopada) kaptolu i prebendarskom zboru, da mu pogledom na Tridentinske ustanove (sess. 7. de ref. cap. 7. 8.; sess. 24. de ref. cap. 10.; sess. 14. de ref. cap. 4.) nije moguće tražbini udovoljiti. Dne 10. li-

Et quidem ecclesiae ipsius cathedralis, cuius peculii nos patroni, administratores et curatores essemus, in sua antiqua majestate destructio sensibilis cum impensis ad plures millium decades praescriberetur; Ejusdem solemnitas et sanctorum priorum cultus imminuerentur partim, partim abrogarentur. Contra Pianae bullae breviori praefixae tenores ad deserendum ejus ritum, et probatissimas caeremonias cogere. Universa quasi statuta nostra, et laudabiles consuetudines, seu irritarentur simpliciter seu alterationem acciperent. Juratae obligationes nostrae, immo ipsum antiquissimum nostrum juramentum aboleretur, et immutatum pro novis canonicis in nova statuta juraturis praeciperetur. In stallis ipsis, in quibus canonicis investiti essemus, loco moveremur, et ad inferiores degradaremur; prout et in honoribus eisdem stallis in officiariis ab immemoriabili competentibus privaremur. Antiqua nostra in divinis servitia tueri et inter mutua ratiocinia defensare prohiberemur. Comminationem quoque diversarum poenarum in contumaces de haeresi, aut schismate suspectos latarum, acciperemus; nec secus a protestationum juridicis caeteroquin remediis, velut totidem inobedientiae signis interpositione inhiheremur. Ad condenda statuta jure et libertate capitulis propriis excuteremur, dum de nobis sine nobis condita suscipere adstringeremur. Tertiae partis temporalium quorum de lege et usu patriae nos domini et dispensatores essemus, dominium et dispensatio ad alios transferretur. Jus capituli in seminarium cleri jam altioribus dicasteriis cum gravissimis considerationibus substratum, adeoque lite quasi pendente, et ab altiori sententia dependente per simplex decretum tolleretur: prout etiam jus capituli legitime praescriptum instituendi in beneficiis praefocaretur; sed et a jure in chori praebendarios per capitulum institutos, et ex mensa ejusdem fundatos, eidemque juramento obstrictos, nec non quoad servitia ecclesiae obnoxios perturbaremur. Testamenta nostra conditionibus novis, neque lege praescriptis coarctarentur. In manipulatione ab intestato decedentium canonicorum jus praehabitu haud plene relinqueretur. Columnarum officia perturbarentur, et archidiaconorum usitata potestas imminueretur. In administratione piarum summarum ex caritate benevole susceptarum supra dispositionem art. 70. anni 1723. gravaremur. In administrationem ipsam bonorum temporalium, prout et in manipulationem consessuum nostrorum privatorum, et ut plurimum dominalium decreta eadem manus immitterent. Nova denique onera tamquam heri natis, aut velut fundator novus surrexisset sine forma et modo nobis imponerentur. Quae omnia et plura alia suo loco proferenda, sicuti gravatoria irreparabiliter essent ita ex natura sua appellatam intra dominium, graviorem maturioremque discussionem exposcerent. Praeterea S. Congreg. Conc. Tridentini Interpres saepius declaravit: Episcopum non posse novum onus beneficiis imponere, sed tantum curare debere, ut, quae illis ex fundatione, vel consuetudine incumbunt exacte adimpleantur, referente doctissimo, et in his expertissimo, judicio immortalis memoriae Benedicti XIV.



stopada izvješćuje Vrhovac kancelara u Beču i metropolitu (grofa Ladislava Kollonitz) u Kaloči o proglašenju dekreta, o prizivima i svojim odlukama. Dne 11. listopada 1764. zaključuju se spisi vizite.

## II. Tečaj parnice.<sup>12</sup>

Još istoga dana (11. listop. 1794.) otputovao je biskup u Beč, da se brani proti prikorima sadržanima u rješenju od 9. rujna. Podneskom od 25. listopada moli vladara, da mu se dade prigoda za obranu. Saznavši, kako odaslanici kaptola: kantor Ivan Dominik Vukasović i arcidjakon vaškanski Josip Galjuf

Fagnano de Praeendis et dignitatibus et allegante in idipsum cap. cum dilectus de Consuetudine et Conc. Lateranense in cap. prohibemus; prout etiam Conc. Tridentinum sess. 25. de reform. cap. 5. Quanto minus canonici via simplicis correctionis, et per simplicia decreta ex proprio et fundationali instituto ad aliud novum, contra juramentum licite solemniterque factum transferri ac obligari possent? reflectente eodem Fagnano de Jure Jurando argumento per totam Causam 22 et 22. 5. (?) neque extrajudiciali forma visitae in iis in quibus more iudicis, atque in figura, seu forma iudicii procedendum foret, effectum nancisci deberet, annotante doctiss. Card. de Luca, et ad mentem Conc. Trid. provocante: quippe sess. 6. de reform. cap. 4. item sess. 7. cap. 8. item sess. 13. cap. 1. item sess. 22. cap. 8. et 9. demum sess. 24. cap. 3. ita et sub ductu aliarum plurimarum suo tempore allegandarum legum, nominatim vero: quia provocata per prius altissima resolutio regia, dum vetera nostra statuta et consuetudines distinctim roborando, innovationesque in hac visita prohibendo appellatam nobis casum in oppositum admitteret, effectum utique suspendisse, et nosmet in possessorio statutorum et consuetudinuum nostrarum conservasse, nec ad effectum innovationum iisdem adversarum ante superiorem revisionem obligasse extra dominium accepto decreto; prout et a comminatione poenarum in decretis contentarum nomine et ex parte capituli huius ad sedem metropolitanam protestando reverenter appellatur; immo in quantum necesse foret, et viae facti nefors exigent, recursus ad manutentioniam regis apostolici, jure debitam, humillime interponitur, quo fine tandem nedum apostolos, verum etiam universa acta biennalis visitae velut formam et modum excedentis, atque pro informatione superioris iudicis necessario deservitura instantur, instantius, instantissime expediri demisse expetitur, praesensque appellata medio exmissorum capitularium, quippe confratrum Josephi Gallyuff archidiaconi Vaska et Ignatio Suppanchich magistri canonici exhibetur. Zagrabiae 1. Octobris 1794.<sup>a</sup>

<sup>12</sup> Vd. Continuatio actorum Visitae Canonicae per Exc. Ill. et Rssmum D. D. M. Verhovacz Eppum Zagrab. etc. die 11. Octobris 1794. parte ex sua conclusae, per V. Capitulum vero et Collegium Praebendariorum via appellatae ad forum metropolitanum deductae (Nadb. Arkiv XV. A. v. V.). Priloženi su joj spisi, na koje upućuje.

nastoje od vladara ishoditi odredbu, po kojoj bi se priziv imao prihvatiti ad effectum suspensivum, piše o tom 28. listopada palatinu, kancelaru i izvjestitelju kancelarije. Dne 15. studenog dostavljena mu je pritužba kaptola (zajedno sa prilogom), na temelju koje je bilo uslijedilo rješenje vladarevo od 9. rujna 1794. Dne 23. studenog piše metropoliti o nastojanju kaptola, da si ishodi prihvata priziva ad effectum suspensivum. Dne 1. prosinca 1794. javlja mu metropolita, da je od vladara primio nalog glede prihvata priziva ad eff. suspensivum u svim točkama izuzevši rimski obred, koji treba da za uvijek u krjeposti ostane. Suglasno rješenje (dd. 23. stud. 1794.) dobio je i Vrhovac.<sup>13</sup> Dne 4. prosinca šalje metropoliti dekrete vizite, a spise vizite (acta) da će poslati, kad mu se odanle naloži. Istoga dana daje kaptolu i prebendarskom zboru apoštole u smislu vladarevog rješenja. Dne 25. siječnja 1795. podastire vladaru svoju obranu na pritužbu kaptola iz 1794.<sup>14</sup> Primiv 23. veljače 1795.

<sup>13</sup> Rješenje glasi: „Franciscus Dei gratia electus Rom. imperator semper Augustus, Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae, Rex Apostolicus, Archidux Austriae etc. etc. Reverende, Fidelis Nobis sincere Dilecte! Visitationis canonicae actu per Fidelitatem Vestram terminato, Nobisque humillime relato, visum fuit Nobis clementer resolvere, ut, antequam Decreta eadem occasione edita, in effectum deducantur, eadem Decreta, et visitationis acta, excepto Ritu Romano, in Cathedralem Capituli Ecclesiam alioquin ex altissima dispositione introducto, adeoque nullam mutationem recipiente, coram competente foro superrevisorio metropolitano Colocensi discutiantur et revideantur; quem in finem Fidelitati Vestrae clementer committendum duximus, ut universae Visitationis Suae in sua integritate erga interpositam per capitulum et praebendarios appellatam, re interea integra servata, Archiepiscopo Colocensi qua Metropolitae quo proximius submittere, Apostolosque in hac forma Capitulo et Praebendariis extradare noverit, nec intermittat. Cui de reliquo Gratia, et Clementia Nostra Caesareo-Regia benigne jugiterque perpensi manemus“.

<sup>14</sup> Responsum infrascripti Zagrab. Eppi ad instantiam nonnullorum canonicorum zagabiensium contra eundem sub 16. Julii 1794. Nr. 8172. exhibitam, ac erga ejusdem Eppi demissum ad Suam Majestatem recursum cum illo decretaliter sub 13. Nov. c. a. Nr. 12474. communicatam (Nadb. Arkiv XV. A. v. V.). U rješenju vladarevom, koje je uslijedilo na tu obranu, određuje se: a) rimski obred ostaje u stolnoj crkvi za sva vremena, niti može metrop. sud tu stvar u pretres uzeti; b) o sjemeništu, arcidjakonima i načinu vizite odlučit će metrop. sud; c) glede altarija, predija i razdiobe kan. prihoda mjerodavna su već prije izdana rješenja. — Ovo rješenje u savezu s onim od 9. rujna 1794. bilo je uzrokom, da se je Vrhovac u Statt. Capit. tit. 13. cap. 1. ss. koli g. 1794. toli g. 1800. glede altarija, predija i razdiobe kan. prihoda ograničio na savjete. O tim predmetima bilo je u kaptolu dugih i teških

od metropolite poziv, da pošalje dekrete i akte vizite, otpisuje mu 8. ožujka, da je dekrete poslao, a akte da će ubrzo poslati. Već slijedećeg dana otpavlja akte vizite u Kaloču.

Dne 24. lipnja piše metropoliti: a) da po njegovom nazoru predmetom revizije mogu biti samo dekreti, a nikako akti vizite; b.) da se prizivatelji ne imaju pripustiti dokazivanju, dok metropolitanski sud dekrete ne potvrdi, te ovi, ukoliko dobiju potvrdu, ne budu po prizivateljima provedeni i u praksi savjesno obdržavani. Dne 15. srpnja otpisuje mu metropolita, da su po njegovom shvaćanju predmetom revizije i akti vizite, te da se prizivatelji moraju pripustiti razlaganju i dokazivanju prije odluke metropolitanskog suda. Podjedno odredjuje ročište za obje stranke na dan 21. kolovoza 1795.

Spomenutoga dana upustile su se stranke u parbu pred kaločkim sudom. Prizivatelje (kaptol i prebendarski zbor) zastupao je pri tom peštanski odvjetnik Martin Vinkler, a Vrhovca biskupijski fiškuš Dr. Josip Šalec.

Sa strane kaptola podneseni su metrop. sudu (povrh priziva) sosljedno ovi spisi<sup>15</sup>: a) *Species facti deducta ex actis Visitae cum combinatione ad leges facta*; b) *Reflexiones in singula decreta Visitae*; c) posebno razlaganje o pravu stvarati kaptolske statute; d) *Motiva breviter deducta pro justificanda canonicorum zagrabiensium regula quoad frequentandum chorum*; e) *Motiva pro non inducendis distributionibus quotidianis*; f) *De Seminario cathedralis ecclesiae zagrabiensis alumnorum*; g) *Superresponsa pro capitulo . . . contra Exc. et Rssmi D. Eppi sui intuitu gravaminum per capitulum propositorum . . . responsa*; h) *Reflexiones in relationem Exc. D. Eppi zagrabiensis super ritu Romano*.

Sa strane b. Vrhovca podneseni su metropolitanskom sudu ovi spisi<sup>16</sup>: a) odgovor na pojedine točke obrazloženog kaptol-

raspri. Prvi put rasplamsa se g. 1787. po kan. Ivanu Sibariću, drugi put god. 1791. po trojici mlađjih kanonika, a treći put g. 1793. po šestorici. Nikla je iz njih cijela mala literatura: „*Deductio juris et facti*“ i „*Justinus Severus*“ u korist mlađjih, a „*Everberatio juris et facti*“ u korist starijih. Sporove je izazivala velika razlika u altarijama i predijima, napose pako činjenica, što novo imenovani kanonici prve godine nisu dobivali od zajedničkih prihoda ništa ili skoro ništa, a tek četvrte potpune prihode. Vrhovac je bez dvojbe imao (prvobitno) nakanu, da i glede ovih predmeta izdade propise.

<sup>15</sup> Nadb. Arkiv XV. A. v. VII.

<sup>16</sup> Nadb. Arkiv XV. A. v. VII.

skog priziva; b) *Justificatio Visitationis, et decretorum in visitatione canonica cath. eccl. zagrab. editorum*; c) *Relatio eppi zagrab. M. Vrhovac super ritu Romano*.

Mnogo vremena potrošeno je sporednim pitanjima. Ponajprije zahtijevao je kaptol, da metropolitanski sud odbije zagreb. kanonika Pavla Šelendića, kojega je b. Vrhovac (uz Šalca) odaslao kao svoga pomoćnika u Kaloču. Svoju tražbinu motivirao je tim, što P. Šelendić, kao član zagreb. kaptola, ne može biti pomoćnikom biskupovim u parnici proti kaptolu, pogotovo kad kanonici zagrebački polažu prisegu, da će prava kaptola braniti. Odlukom od 9. listop. 1795. zabacio je metropolitanski sud taj zahtjev i uputio kaptol, neka se dade na meritum.

Drugo sporedno pitanje, bilo je ovo: Osmorica kanonika nisu pristala na priziv, niti se ostalima pridružili. Dekan kaptolski Gjuro Pandurić tražio je od njih u svojstvu kapt. fiškuša, da se ili pridruže prizivu ostalih, ili da pred metropolitanskim sudom priziv kaptola kao neosnovan pobijaju; inače da će proti njima podići parnicu radi povrede prisege. Prijetnja fiškušova ponukala ih je, te su još 14. listopada 1794. podnijeli metrop. sudu prestavku, u kojoj se brane proti predbačenoj im povredi kanoničke prisege.

Treće sporedno pitanje ticalo se kaločkog generalnog vikara Martina Takacsa. Njega je kaptol kao sumnjivog i pristranog otklonio, pozivljući se u prvom redu na to, što je zastupnike biskupove (Šalca i Šelendića) u svoju kuću na stan i opskrbu primio. Kasnije prigovaralo mu se i za to, što je zastup. preb. zbora Petra Cvjetka na stan i opskrbu primio.

Osobito je mnogo vremena potrošeno pitanjem o zakonitom zastupniku preb. zbora. Prvobitno postavio je zbor zastupnikom i punomoćnikom svojim dekana Pavla Matića. Saznajući dosta rano, da Matić u podnescima na metrop. sud teško vrijedja biskupa, da rabi neumjesne dokaze, a napose da brani interese kaptola na uštrb prebendarskog zbora, stvorio je sa dvije trećine glasova zaključak, kojim mu se oduzima punomoć. Mjesto njega postavio je svojim zastupnikom pijaristu, o. Grgura Rakovskoga, a kada je provincijal ovomu naložio, da zastupanje napusti, odabrao je svoga člana Petra Cvjetka, kojega je metrop. sud odlukom priznao. Sve to nije Matića smetalo, da se i dalje ponaša kao jedini zakoniti zastupnik i

punomoćnik zbora.<sup>17</sup> Proti generalnom vikaru M. Takacsu i P. Šelendiću iznio je isti prigovor, kao i kaptol, samo što je prigovor proti generalnom vikaru podnio neposredno vladaru. Na poziv metropolitanskog suda, neka svoj prigovor iznese i dokaže pred njim, odvratio je, da će to samo onda učiniti, ako mu vladar naloži. Proti b. Vrhovcu iznosio je razne pritužbe vladaru, među ostalim sumnjičio je vjerodostojnost Vrhovčevih na vladara upravljenih izvještaja. Konačno je dne 10. siječnja 1797. uslijedilo vladarevo rješenje, kojim se Matiću nalaže, da se smjesta za uvijek povrati u Zagreb; podjedno mu se nalaže, neka ili opozove svoja sumnjičenja, ili pako nastupi dokaz istine; ne uspije li mu taj dokaz, čekaju ga kazne ustanovljene proti klevetnicima. Na to je 21. veljače 1797. izjavio, da ne kani nastupiti dokaz istine. Tim je njegovo djelovanje u ovoj parnici dokrajčeno.

Rješenjem vladarevim od 28. ožujka 1797. opozvan je dopust dan 22. list. 1795. J. Šalcu, te mu naloženo, da imade početkom drugog poljeća nastaviti predavanja iz kan. prava na kr. akademiji. Uslijed toga prešlo je na jedinoga P. Šelendića zastupanje b. Vrhovca. Kaptol su i dalje zastupali M. Raffaj i G. Pandurić. Dne 27. svibnja javlja metropolita biskupu, da je od vladara dobio nalog, neka ili što prije dovrši parnicu, ili pokuša nagodbu sa strankama. Pošto parnica već tako dugo traje, a ipak joj se još ne vidi kraja, svjetuje metropolita sa svoje strane nagodbu, i to domaću.<sup>18</sup> U istom smislu piše i kaptolu. Dne 10. lipnja saopćuje kaptol biskupu, da je sporazumu sklon, a biskup odvrća dne 12. lipnja, da je i on na nj pripravan, te pozivlje kaptol, neka bi svoje predloge stavio. Dne 18. lipnja javlja kaptol, da je izabrao odbor, koji će izgraditi naputak za zastupnike kaptola pri pregovorima. Izgradjeni

<sup>17</sup> Osmoricu svojih drugova potegnulo je pred svjetovni sud na svjedočanstva, kojima je namjeravao dokazati, da je opoziv punomoći nezakonit; banski sud osudio ih je radi uskrate svjedočanstva na globu. Tim povodom podigao je bisk. fiškuš kaznenu parnicu proti Matiću „ob violatum privilegium fori“, te je osudom Vrhovčevom proti njemu izrečen gubitak nadarbine i izopćenje. Rješenje vladarevo od 22. prosinca 1796. ukinulo je osudu banskog suda i osudu Vrhovčevu.

<sup>18</sup> Već u rješenju od 26. pros. 1796. naložio je vladar metropoliti, neka što prije parnicu dovrši ili nagodbu pokuša. Ovaj je još prije toga u dva puta (1. stud. 1794., kada je primio izvještaj o prizivima i 31. prosinca 1794., kada je primio dio dekreta vizite) biskupu svjetovao nagodbu.

naputak bi biskupu uručen još prije svršetka god. 1797.<sup>19</sup> Dne 28. ožujka 1798. daje Vrhovac svoje opaske na pojedine točke naputka.<sup>20</sup> Dne 21. lipnja moli kaptol za usmeno raspravljanje, a dne 4. prosinca 1798. javlja, da je iz Kaloče opozvao svoga zastupnika arcidj. urbočkog Gjuru Pandurića. Za uzvrat opozivlje biskup dne 11. prosinca P. Šelendića. Dne 18. veljače 1799. sastaju se na pregovore sa biskupom odaslanici kaptola: lektor Filip Wohlgemuth, arcidj. gorički Ignjat Jelačić, arcidj. kalnički Mirko Rafaj, i arcidj. bekšinski Franjo Kos. Službu perovodje vršio je J. Šalec. Na početku zapisnika bi umah isaknuto, da se sve točke dekreta vizite, o kojima ne bude napose raspravljano, smatraju bez prigovora prihvaćene. Rasprave trajale su dne 18. 19. 20. 25. i 26. veljače. Dne 4. ožujka potpisali su zapisnik o sporazumu biskup i odaslanici kaptola.<sup>21</sup> Dne 9. ožujka moli kaptol metrop. sud, neka bi spise parnice uručio Gjuri Panduriću. Dne 8. 12. i 26. ožujka raspravljao je biskup sa odaslanicima preb. zбора. Zapisnik o sporazumu potpisan bi dne 26. ožujka 1799.

O polučenom sporazumu izvijestio je Vrhovac metropolitu i vladara. Prvi ga je uzeo na znanje dne 20. travnja 1799., a drugi dne 3. siječnja 1800. Prema sporazumu preuđešene dekrete vizite proglasio je biskup dne 28., 29. i 30. svibnja 1800.<sup>22</sup>

### III. Sporne točke.

1. Trajanje i način vizite. a) *Razlaganje kaptola.* Po propisu Tridentina (sess. 24. cap. 3. de ref.) ima biskup što brže obaviti vizitaciju; najkasnije za dvije godine valja da svrši

<sup>19</sup> Instructio pro Rssmis DD. Deputatis in merito amice complanandae Visitationis causae cum Exc. D. Praelato concertaturis (Nadb. Arkiv XV. A. v. V.).

<sup>20</sup> Reflexiones in datam a V. Capitulo Zagrab. instructionem pro Rssmis DD. Deputatis in merito amice complanandae Visitationis causae concertaturis (Nadb. Arkiv XV. A. v. V.).

<sup>21</sup> Protocollum actorum in complanatione causae gravaminum a visitatione canonica ad V. Forum Metropolitanum appellatae inter Max. Vrhovac Eppum Zagrab. et Ejusdem Cathedrae Capitulum... (Nadb. Arkiv XV. A. v. V.).

<sup>22</sup> Dekrete vizite iz god. 1800. izdao je metrop. kaptol zagrebački pod naslovom: Statuta capituli et collegii praebendariorum zagrabienisium cum decretis ecclesiae cathedralis zagrabienis, Zagrabiae 1912. Na str. 7. i 131. (Decreta sacrae visitationis canonicae... edita et publicata anno 1794. republicata vero anno 1800.) odrazuje se ocrtni tečaj dogodjaja.

vizitaciju cijele biskupije. B. Vrhovac nije ni za 2<sup>1</sup>/<sub>2</sub> godine dovršio vizitaciju jednog jedinog kaptola. Već iz ovog naslova ništetna je njegova vizita. Počeo ju je dne 15. veljače 1792., a već 1. ožujka odgodio ju je radi skorog polaska na regnikolarnu deputaciju; nu do ove nije došlo, jer je vladar umro (Leopold II. † 30. travnja 1792.). Došav sa sabora dne 20. srpnja 1792., opet je krenuo dne 24. kolovoza na sjednicu regnikolarne deputacije, a po njenom svršetku (lipanj 1793.) otišao je u Beč. Dne 15. rujna 1793. vratio se u Zagreb i tada je prošlo 10 mjeseci, a da nije ništa učinjeno. Općenito se držalo, da je vizitu posve napustio, dok nije iznenada dne 8. srpnja 1794. opet se prihvatio vizite i u rujnu ju dokončao.

Svrha vizite i primjerene joj granice jasno i točno označene su u Tridentinu (sess. 24. cap. 3. de ref.). Te je granice vizitator prekoračio. Pitanja, što ih je tekom vizite na kaptol stavljao glede njegovih prava (n. pr. glede patronata, sjemeništa, stolne crkve itd.), smjeraju sva onamo, da se odnosna prava u dvojbu stave i kaptol prisili, da svoja dokazala iznese. Slično je sa pitanjima glede kaptolskih i kanoničkih dužnosti. I ova su onamo upravljena, da odnosne dužnosti dokažu, a protivne razloge i dokaze kaptola obore. Mnoga pitanja (n. pr. glede starog obreda, svagdanjih distribucija, stvaranja statuta itd.) sastavljena su tako, da se na njih primjereni odgovor dati može samo potpunom historičko-kanonističkom raspravom. Ovo u savezu sa neprestanim pozivanjem kaptola, neka iznese svoja dokazala, isprave i stare statute (t. zv. liber acclavatus), jasno pokazuje, da se radilo o spornim predmetima, koji spadaju na sud i iziskuju kontradiktorni postupak. Vizitator nije išao za popravkom vladanja (*correctio morum*) i uspostavom crkvene discipline, što je po Tridentinu jedina svrha vizite. Njegova je svrha bila, da uništi stare uredbe, uvede nove, stoljetna prava kaptolu oduzme, a sebi prisvoji, kaptolske statute iz temelja promijeni, te tako starodrevni kaptol u novu tvorevinu prema svom shvaćanju i volji preobrazi. Vizitacija imala mu je služiti kao srestvo za dokončanje sporova, koje je odavna sa kaptolom imao, a nije ih mogao inače sebi u prilog riješiti.

U ovakim prilikama nije se čuditi, što je ovoj vizitaciji manjkala ona kršćanska ljubav i žar, koju Tridentin vizitatorima toliko na srce stavlja; naprotiv posve je prirodno, da su ju pratile neprekidne ogorčene žestoke rasprave i prepirke, predbacivanja i okrivljivanja.

Pošto je dakle vizitator propisane granice pogledom na vrijeme, način i predmete u velike prekoračio, ima se njegova vizita ništetnom proglasiti i ukinuti.

b) *Razlaganje Vrhovčevo.* Vizita je obavljena u smislu kan. propisa. Ovi ne odredjuju vrijeme, kroz koje smije trajati vizita pojedine crkve, jer to ovisi od prilika. U nazočnom slučaju prouzročili su dugo njeno trajanje ove okolnosti: biskup je tečajem vizite više puta morao baviti se mnogim inim biskupijskim, opće crkvenim i državnim poslovima; vrlo je dugo minulo bilo doba od zadnje vizitacije kaptola, uslijed čega su se nagomilali predmeti, koji su iziskivali rješenje; temeljita izradba mnogobrojnih i velevažnih dekreta tražila je silu vremena, to više, što se predvidjalo, da će ih se napadati; postupak kaptola pri samoj viziti takodjer je doprinio, da se je oteгла. Vizitator nije od kaptola tražio t. zv. „procuratio canonica“, a upravo ova je razlogom, zašto crkveni propisi određuju, da se vizita ima što prije dovršiti. Kada bi u ostalom i stajalo, da je vizita predugo trajala, ne bi slijedila ništetnost u viziti donesenih dekreta, ako su ovi inače u suglasju sa kantskim ustanovama.

Cijela vizita bila je upravljena onamo, da se uspostavi odnosno uzdrži crkvena disciplina, što pokazuju svi vizitatorovi čini, a napose njegovi dekreti. Postupao je uvijek izvansudbeno, kako iziskuje narav vizitacije, niti je rabio kazne, pogotovo ne kazne uobičajene u sudskom postupku. Mnoga je pitanja stavljao na kaptol i tražio da svoje odgovore obrazloži, a to zato, da uzmogne, upućen potpuno u stvar, izdati primjerene odredbe. Nije namjeravao kaptol lišiti zakonitih njegovih prava, a osvjeđen je, da toga u dekretima vizite ni učinio nije.

Prije same vizitacije kušao je mnogo puta skloniti kaptol na prihvāt potrebnih mjera; uvidiv, da ovaj put ne vodi cilju, prihvātio se vizite, te je u njoj vlašću, koja mu kao biskupu pripada, potrebne odredbe u svrhu uspostave odnosno uzdržanja crkvene discipline izdao.

c) *Osvrt.* Dugo trajanje vizite opravdavaju po našem sudu posebne prilike, izuzevši stanku od 15. rujna 1793. do 8. srpnja 1794. Svakako nije dugo trajanje vizite samo po sebi uvjetovalo ništetnost izdanih dekreta. Da li je vizitator i ukoliko okrnjio kakovo zakonito pravo kaptola, raspraviti ćemo pod narednim brojevima.

(Nastavit će se.)

